

Солун 1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

ШЫН

№ 130 (14852) 1992 чылдың шоль 9, четверг Солунга ат салган шагы 19.20. Чыгыдар өртө 10 коп. Саалар өртө 1 рубл.

«Чединиц» Мюнхенге ужуражышыкынынга хамаарыштыр

ПАРИЖ. Француз «Монд» солун Барын чүктүн сайыраңгай чеди чурттарынын күрүнелер болгаш чазактар удурутуктарынын Мюнхенге эртер ужуражышыкынын эгелээрин тайылбырлап тура, оон хун айтырында делегей экономиказынын амгы үеде таваржы турар бергелээшкисинде ангыла, мурундагы Совет Эмдосинде болгаш Чөөн Европада бадалга кол черин ээлээр апар боор деп бижээ.

Россияга дузаламчы дугайын бижип тура, ол солун оон мурунда азаттыг турган 24 миллиард долларын Мюнхенге шийтирилген, ону тус-тус соругаларынын кайгыче чарып бээр боор деп айткан. Чижээ, 6 млрд. рубль бижиктарынын фондузу тургузарына, 11 млрд — салгылажышыкына чүдүлгө халдырынына, 4 млрд — Делегейин адалга фондуну база — Европанын чартыгыла болжолдуула чыгарып дамчыштыр дузаламчы база 3 млрд — мурундагы совет өренин талаа-биле төлөгелерин соңгаларына көрдүрүр.

Мюнхенге чыгыш кол темазы мурундагы ССРЭ-де болгал апар чалаас деп ол-ла «Монд» солунда өске бир чүдө айткан. Чүгө Россияга кичээтэй салы-

рландан ангыла өске республикаларже база чогуур кичээтэй улаар ужуруг деп айткан.

ЛОНДОН. Англин «Файнэнц таймс» солун Москваже Делегейин адалга фондунун башчылары директору Мишель Камдессоун аян-чорууну үезинде 1 млрд. доллар чызыл бээр дугайында дугурулга чедил алганын тайылбырлап тура, ол дээр-чеди удурутуктарынын ужуражышыкынын мурунда Борис Ельциннин бир чедишкени болган деп бижээ.

«Чединиц» баштынары, ылангыя кашер Коль, президент Буш, премьер-министр Мейжор бо ужуражышыкында Борис Ельцин Москваже дедир кол-лазын чорбазы дыка-ла күчүр турар деп «Дейли телеграф» бижээ. Аңа дузаламчыдан олталар бола, Россияга болжол өскө-ла хамаарышыкы республикаларга база катал чда үй-балайлашкынар эгелээр чалаас. Эртен чылын «Чединиц» ужуражышыкында хоун сууп алган келген Горбачевка көшкүрүрге, президент Ельцин «Барын чүктүн удурутуктары-биле экономиктиг дузаламчы дугайында айтырыгы шыгыны турушту ээлеп турар» деп, ол-ла солун айткан.

Японияны туружу байдалды нарындап болур. Ол Россияга удуз хемээдиг дузаламчыны деискээр айтырыш шийтирилгенге чедир бербесин болап турар.

Президент Буш «Чединиц» Россияны ол чыгыштарга доктаамал кийриштирбешке «сеске» шийтирини тугааламчы баштыгы мичээлажок Британия биле Германия оу-ам-лаа эрте деп санап турар, а Япония удураанын билдинер.

МОСКВА, шоль 7. (РОСИТА-СЧТА-нын корр. Геннадий Талаала). Россиянын Президентизин Борис Ельцин даштыкыже аян-чорук кылып чорупкан. Средада ол Мюнхенге сайыраңгай чеди чурттарынын күрүнелер болгаш чазактар баштынарынын ужуражышыкынынга кийрип, Оон соонда Финляндияга баар, аңа шоль 9.10-ла Европада айык чок чорук болгаш кады ажылажыкыла талаа-биле чөвүдел хуралдан дээрли денелге Хельсинки чөвүдел хуралыга кийрип, Чөвүдел хурал доозулган соонда Россиянын Президентизин Финляндияга албанын аян-чоруу эгелээр. Ол Финляндиянын үлетпур эилеленин ажылын кеежык шийтелганын аалчымы боор.

1992 чылдың шоль 1, № 49 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазаанын доктадыр бола:	Будурулелер болгаш организациялар боттарынын ажылажыкынынга
«Хууда чинк автомобильдерин албан-ажыл чоруунга ажылааны дээр компенсациянын нормазынын дугайында»	«Хууда чинк автомобильдерин албан-ажыл чоруунга ажылааны дээр компенсациянын нормазынын дугайында»
«А3»	427
«ВАЗ» («ВАЗ-2121»-ден алгы)	595
«АЗ-1К», «ИЖ»	638
«ГАЗ», «УАЗ», «ВАЗ-2121»	730

Кыдыкы Соңгу чүктүн райондарда болгаш олар-биле денештирген черлерде будурулелерге болгаш организацияларга чинк автомобильдерин ажылаанын тодалгай байдаларындан хамаарыштыр айттыганын нормаларын 10 хуу өстүрүп ажылаарын чөвүдээр.

Россия Федерациясынын Саа-хөө министерствозунга бо

Кичээндириглер Утундурбаан

Тес-Хемде «Чодураа» сохотун № 1, № 2 хойжу бригадаларынын бригадирлери биле ужурашкан, кайы канчаар эртерип турарынын дугайында айтырылганын салган мен.

Менн дараамында айтырылгар соугурадып турган. Эртен кыштың кичээндириглерин кыдып болганга, ам чыдып чыгып, чагай эзелде инитинин малын олардылбы семирт дээр кыдып хемчелер адынып турары, мал чеминин белеткел дээр өске-даа. Эртен иши чодураажыларга аар-берге болган, эрте дүшкүн хэр эрээп дошталган, оон кырындан хар улам кылынадыр утуну мастады овалышкан. Малдын хар аалаандан чөм тып чирин дыка берге болган. Республиканын удурутуктарынын өй-шавыла дузаны көрүскөн-лаа, специалелер, малчынар — база алаа олурабылар. Тел албайды, алап хорарындан чыдыкчы тавыжып орам мал бажы бо чымын база дыка кызырылган деп түшпелди кылып болурун бригадирлери арванга чүдөдөн кыдыды.

Эртен кыштын кичээндириг кыдып болган иши. Хертереп удуз хары чалгарга, тузум ситен чок чамык малчынар безин тургузгалы хойжу бригада бригадирлери ам чүдөдөн тургалар. Бригадалар кайында кичээлде күткен ажылап эгелээр удуз. Чамды малчынар ситенин четчирилде белеткел алганар. Кол-ла чүе малчынын харысалгалында чүе-дир ийни. Амгы бо рынок үезинде ажылажыкы түшпелди көөр, эки, тодуз-догаа чурттар, ажыла-дээр болза, кажи-лаа, кая-лаа шимчегини-ле дээр тузуу-лаа ситен дээр кызар апар-дыр-ла.

Мурнакы малчынар кайында бригадалар бол. Оларынч чамдытарынын атанын ма-наа адал болгалым. Оларынч үлестер алдыр чүдүлүр. Бригадалар Байыт Суванга, Мичей Дыртый-оол, Дагаш Херел, Далаанай Алексей, Бисе-оол Фелет, № 2 бригадалар Эртине Бары-оол, Балчир Хал-Хөө, Чооду Сумия дээр оон-даа өскө. Мен ма-наа эртен күстен совокка малчынын берген Оюнаа Малчынова Байыр-оолдун дугайында каш өскө октеским. Ону удуз чөле тамыр боор, колдуунда кылтура ажыла-жыкымы (ырлаар, шагга ширкел-таз чоралар) кичи болгыт. Боу чаксаан херезинде колдуунда чок төрелдер, думалары-биле эртен берге кышты эки эртерип, Көбөс сикер бө, хоолдуу чыдаа кзыл малчынай берген. Угу малчын кичи, оон ала-иен Колманбайр Кали-нин аттыг колхозка-ла сургалы малчынар чорал чүе. Ам олар шагда-ла чок, Угу уруу Емүр-Базы мында сургалы малчын Дандурунун аалынын ишти ам пенисала. Эр-хей, Оюнаа Палинова! Чүтүл-деп-ле мөр.

Тес-Хемде «Чодураа» малчынар бо кайы шап мичээр ажылап тургалар. Ажы-тегерек тутталар, амчалар берге-лаа болза, олар дүзүлгө чүтүлүр эртерип ошкан, алаа тымзып чыгып каш-ла хонукта эртерип. Кыргычлардын иленик удуз болган. Шапка-мактал-ды муңуулап тургускан. Суурда асл-сад, кездэ Со-

РФ-ТИН КОНСТИТУЦИЯ СУДУНУН ХУРАЛЫ ЭГЕЛЭЭН

МОСКВА, шоль 7. (РОСИТА-СЧТА-нын корр.). Ол дун 10 шакта Россия Федерациянын Конституция судунун хуралы боюнчун ажылын эгелээ. Мында чамгы керекте каттыштырган ийи дүдүк салгыры чугаалажып турар — Россиянын деискээриге СЭКП-ин болгаш РКП-ин ажыл-чорудалганын тур сок-садыр база шүүт соксадыр дугайында Президентинин Чарыктарынын Россия Федерациянын Конституция-ныга дүжүр-дүшүлгөсүн дугайында база СЭКП-ин Конституция дүжүр-дүшүлгөсүн дугайында. Бо хурал-ды май 26-дан бо дүң-чө шийлтипкен болгай. Ын-

чан талаалар — Президентинин чарыктарынын дугайында керекти көзүргөн РФ-тин улус депутаттары — СЭКП кежигүнери болгаш Президентинин төлөөлчүлери оон-ла ол айтырылганын сайгарып көрүңге белеткелер алып арганы бээр дээр.

Хуралдын ажылы РФ-тин Конституция судунун даргазы Валерий Зорькин удуруп эртерип.

Суда СЭКП-ин болгаш РКП-ин Владимир Ивашко биле Валентин Кушлов олар төлөөлү турар. Чалаларынч дээр чүгө чамгы Михаил Горбачев ында келбээ. Суд

санаал-оңал соудулажыкынын соонда, СЭКП ТК-нын мурунчулагы Чингис секретари келбээ-лаа болза, суд чорудуула эгелээр деп шийтирээни.

Конституция судунун өмчө-лүмү берги чарыгында чедир кол-кол организмын айтырылган шийтирилтигенин. Суд кежигүнеринин, талааларын санаал-оңал соудулажыкынын соонда бир дугаарында улус депутаттарынын — Президент Борис Ельцинин чарыктары Конституцияга дүшпөс дээр дугайында дилегин авторларынын төлөөлчүлери, а оон соонда Президентинин төлөөлчүлери өскө алаар деп шийтир дүдүк алдыган.

ТУДУГ УРГУЧУЛЕН ТУРАР

Бай-Тайгага ажыл-агыйлар эртерип көжөр тудуг организацияны чедикширинг ажылап турар. Ол эртен чымын элэн каш тудуглары кылып дооскан. Амгы үеде Михаил Союга уаурткан ол коллектив чурттап бажыларын, мал кажаларын сарынакса, Бай-Тай суурда дээр Советтин бажымын база спорт залынын тудуу доозарына чедип келген.

Колонияны шеверлекчелери кездэ Советтин бажымын чалаа сөөлү ажалдарын кылып турар. Ыччангаш бир эвес сарынакса боттарынын элтеле хууражыкынын шалыкы-ны-биле доозулар болза, оон чорук дузе ажылажыкынын ритипти болур апарган. Чүгө хооуду белеткээр хөй күштү негеп турар. Чүгө дээрге хооуду белеткел кылып деришкени билинмес кичилер оорлап алган барган.

Тудуг материалдар хорвартаан, эрте улагаткан-ла болза, Бай-Тайганын ол тудугжулары бар аргаларын болгаш куралдарынын тып, ажыл үедейн турар. Спорт

34 МАШИНА ЧУКАЙДА БАРГАНЫЛ?

Хат чок болза, ситен бажы шимчөөс. Ыччангаш куруг черден «Кайыр-агый» чугаа үнүп келбес-ле болурун ийи. Ие харин, чамды «Кайыр-агый» тугааларда чамды «дузуу» ажылды, хөвөрлөпкөн үндүр тургалар-ла харин. Ыччалаа-ла шап мичей элдер-агыйлар-ла артында бир-ле иши чаштынын чыгар боор чүе дээрин амчалар-лаа бадтыкп турар. Аңа-ла хей черден мынд чугаалар база-ла үнүп келбес. Ындыг чугааларда бир-ле бадтыкп турар.

Тывадан дыка хөй машиналар, оон иштинде чинк машиналар Саян ажа берген. Оларын Тывага калды-лаа чамдылар чөк будурулге, ала-ла черлер, оон туружу, хуу кыжыр чинк өрөк-биле салды алгаш барган. Бо машиналарын май-бүгө салып салгырынага Тыва Республиканын Министрлер Чөвүделерин харысалгалык чамды удурутук ажылажыкыларга «Тыва автортрас» деискээри будурулге каттыжыкымынын удурутуктары база Кызылдын пассажирлер аргыштыр автортраспорт будурулгезин начальниги дорт кыргыч, эрге-дужалды соура алдыган. Белин албан-уулаа далаат дараалар эрге-дужалды соура ажал-лаа, ол машиналарын өскө черлерге, хуу кичилерге салдырып наг берип турган» дээр дугайында дамчып чугаа дырдын тарай берген турган.

«Дамчыр чугаа—далай чалды» дээр болган. Бо чугаада ужур бар бооп чалаас дээр, оон иштин, ший эзелтип шыккан, помпчүкүлүргө чедир соудула-биле бо чүдүлү бижээ чүе.

РФСР-инин Саа-хөө министрствозунун Тыва Республиккада контрол-ревизи эртелегинин контрол-ревизиондарынын чоруган хыналда-зында бо чүдүлү эгелен алыр чүдүлү боор, Чүгө дээрге мында киргеш фактылар бүчүр хынаттылган. Ол хыналдага үндөйлөп бо чүдүлү бижээ чүе. «Тыва автортрас» деискээри будурулге каттыжыкымынын Кызылда пассажирлер аргыштыр автортраспорт будурулгезин дам-

чыгыне директору Н. Б. Дыков 1991 чылда бенин «Волга» дээр алаы чинк машинаны хуу кичилерге саздып дугайында дужалал бижээш, ат салгып хыналдадан илеришкен. Шынында ол машиналар Кызылдын пассажир АТБ-инин балансында туруп турар болгаш ол организанынын хуу өңүзү болгай. «Будурулгелер болгаш кылымыр-тыныгыр ажыл-чорудула дугайында» Россия Федерациянын Хоолдуу Бугураалык база, пассажирлер аргыштыр автортраспортунун өңүзү Н. Б. Дыковтун шап мичээр баш билер канын-лаа эрген көк бооп турар. Мичангаш ол болурун эрге-дужалды соура ажалгал болуру Хоолдуга дүшпөс ажалал бижээш ол бооп турар дээр. Бо чүдөле бадтыкп болуру-ле мындай чектеп кийрип болур. Н. Б. Дыковтун айтышынын бугураа Кызылдын пассажирлер аргыштыр автортраспорт будурулгезин өңүзү болур транспорт аймаан «Тыва автортрас» деискээри будурулге каттыжыкымынын системасында ажыла-жыкылы турар албан-уулаажыкы кичилерге саздып, Чижээ, 1 дугураа АТБ-инин начальниги Н. И. Стрельникова ГАЗ-24 «Волган» 129 муң рубльге, каттыжыкымынын чингине директорунун ораалчысы М. Г. Турбинага бээр-ла ГАЗ-24 «Волган». Кызылдын пассажирлер аргыштыр автортраспортунун начальнигинин ораалчысы Г. А. Киме чүк сөөртүр ГАЗ-52 дээр автомашиныны 72 муң рубльге саздып, Н. Б. Дыковтун айтышынын пассажирлер аргыштыр автортраспортунун начальнигинин кол-лажыгыне белин диктаткан. Куш-ажыкы коллектив чөвүделенин шийтирип чок чөвү ГАЗ-24 дээр 4 «Волган» ба-за саздып.

мен дээр мичам, Кызылдын пассажирлер аргыштыр автортраспортунун начальниги В. В. Бойко бээр-ла «аңа олурабан, Ораалчыга кылы-жык мен деп кылал алгаш, оон айтышынын бугураа ГАЗ-24 «Волга» дээр 12 автомашиныны, 10 автобусту саздып чорудупкан. 34 автомашиныны саздып саздып турар үеде өрте доктаар комиссиянын актылар бенин тургустунмаан. Тывада турбай турар алым-бурду кооперативтерге, сазды-садыкта кылып турар төлөгөр, амчалар төлөгөрине инити-биле 21 санын автомашиналарын республиканын алыскара саздып чорудуулары малаада үезинде илериш. Оларын оон бир ГАЗ-24 «Волга» машиналар, кызыл-бурду мурнакы 10 автобусту, Отузма-биле бир автомашинаны эч чинк өртөөкө — 57 муң рубльге саздып чорудуу болуп турар.

Хуу кичилерге саздыкп машиналарын саны чөкөт, ол машиналарын кайы чөвү-дөрдө заводка будуруп үндүргөни деп айтырып помпчүкү тургузуп келир чалаас. Хуу кичилерге саздып кылыны саны 13. Оларынч бирезин чүк сөөртүр ГАЗ-52 дээр машина, а артынары ГАЗ-24 «Волга» машиналар. Чинк машиналарын колдуулу-чылда 1983 чылдан 1990 чылда чедир үеде заводка будурун, адалды-лаа эки машиналар бооп турар.

Маңаа база бир мындай чүвөн айтып каары артык эвес боор. Тыва Республиканын Дээди Советинин Эрге-хообуу политиканын комитети Тыва Республиканын бөлүк үле депутаттары-биле база корум-чүмү камгалар организанын, Удурутук инспекциянын контрол-ревизион эгелелинин ажылажыкынын-биле кады Тыва автортрас» деискээри будурулге каттыжыкымында болгаш республиканын Иштин херектер министрствозунун КАИ

«Тыва автортрас» деискээри будурулге каттыжыкымынын чингине директорунун ораалчысы М. Г. Турбинага бээр-ла ГАЗ-24 «Волган». Кызылдын пассажирлер аргыштыр автортраспортунун начальнигинин ораалчысы Г. А. Киме чүк сөөртүр ГАЗ-52 дээр автомашиныны 72 муң рубльге саздып, Н. Б. Дыковтун айтышынын пассажирлер аргыштыр автортраспортунун начальнигинин кол-лажыгыне белин диктаткан. Куш-ажыкы коллектив чөвүделенин шийтирип чок чөвү ГАЗ-24 дээр 4 «Волган» ба-за саздып.

Каттыжыкымынын моон мурунда турган чингине директору А. В. Руадиский

Хой кыргындашын Шуурмакка база совох төвүнге каш-ла хонукта эртерип. Кыргычлардын иленик удуз болган. Шапка-мактал-ды муңуулап тургускан. Суурда асл-сад, кездэ Со-

Май-оол ОЮН.

Россия Федерациясының Президентизинин ЧАРЛЫКТАРЫ

ХТУФ күүсүмунуң медеглелинге хамаарыштыр

Россия Федерациясына чер болгаш агроулетпур реформазын чорударының талазы-биле организаствыг хемчеглер дугайында

Күрүне бүдүрүлгелерин, күрүне бүдүрүлгелеринин эки тура каттыжыышкынарнын акционер нитилелдер кылдыр чаарты тургузар талазы-биле организаствыг хемчеглер дугайында

Ашы-темин бүдүрүш кы-вудулар болгаш агроулетпур комплексиини ажыктым бе-дизер соругалыг Россия Федерациясына чер болгаш агроулетпур реформазын чорудары дугайында, а ол иштин Россия Федерациясынын улус депутаттарынын VI Съезидинин «Россия Фе-дерациясында экономикаг реформаны чоруп турары-нын дугайында» докталазын база Россия Федерациясынын Президентизинин «Россия Федерациясынын оралакче президентизинин докталазын» болгаш бүгүн эргелерин дугайында 1992 чылдын февраль 26-да № 193 Чарлымын күүсүдери-биле докталазын бола:

1. Россиянын чер болгаш агроулетпур реформазын Россия Федерациясынын чорудары (моон ийик Топ деп аатар).

Топ Россия Федерациясынын оралакче президентизинин чорудары күрүне организаствыг болуру докталазын.

Топтун кол соругаларын дараазында чүүлдер деп санаар:

Федерация, девискээр болгаш кызыл-лаа демчээлдиг тускай соругалыг программалары база төлөвлөдүрүш ажилдары кылдыр, кызыл-лаа болгаш олардын ботталдырышына салдар чедирери; сан-хөө курлавырларын, оон иштинде даштык салымшыкынарнын болгаш чээлдеринин болгаш чээлдеринин кирештерин чорутуу хаара турары; кээзе айма-айгыга база үлестирүүн оон-биле холбай-лан азырларынга тыяныгы айма-айгыгы чорутуу деткири, а ол иштинде аграр секторунга база салым болгаш ойм-лува азырларынга рынок структураларын дүңгө хевирлестирүү тургустууларына салдар чедирери.

Аграр секторунга мергежилди күш-ажыл курлавырларын, оон иштинде чөпкөчкүштерин кымырлар-биле холбай-лан курлавырларын хаара турары; хоолдуудула актыларын база нормативтик доку-менттерин төлөвлөдүрүш белектеринин хоолдуудула база күөсүктө эрге-чагырга органиары-биле болгаш күрүнеге эвес тургустуулар-биле кады хөлдөри;

чер болгаш агроулетпур реформаны боттандырыш турар үеде күөсүктө эрге-чагырга органиарына чер, сүт, беш-лаш арга-арык курлавырларын иштүтүп ажилдарын организаствыгына салдар чедирери; чурттакчы чоңу ашы-темин күрүне политиказын ачылдып кымырлар болгаш боттандырышына кирери.

2. Топ дугайында Дүрмү (кысмырган) бадылар, оу

акшалдарынын күрүне бод-жешилден боттандырыш докталазын бола.

3. Россия Федерациясынын оралакче президентизинин болгаш Россия Федерациясынын Чазанын Россия Федерациясына чер болгаш агроулетпур реформазын чорудуу талазы-биле биле Сан-хөө талазы-биле биле (моон дөсетей фондузун (моон дөсетей фонд) тургустуунун эрге-чөгү чыгуулары дугайында санал-биле чөпкөчкүштерин оон ажал-чорудууларына кол соругалык бола, тускай соругалык программалары база төлөвлөдүрүш боттандырышына база кээзе, арга-арык болгаш сүт ажил-айгырларын азырларынга тыяныгы айма-айгыгы чорутуу деткиринге болгаш азырларынга чорутуу деткиринге сан-хөө курлавырларын, оон иштинде даштык салымшыкынарнын болгаш чээлдеринин кирештерин чорутуу хаара турары; кээзе айма-айгыга база үлестирүүн оон-биле холбай-лан азырларынга тыяныгы айма-айгыгы чорутуу деткири, а ол иштинде аграр секторунга база салым болгаш ойм-лува азырларынга рынок структураларын дүңгө хевирлестирүү тургустууларына салдар чедирери.

4. Россия Федерациясынын Чазанын докталазын сан-хөө талазы-биле деткиринин арга-хевирлерин толдорун дүңгө, оу чөпкөчкүштерин, Фондузун устав калдыктын чамдык кезинин Топту дамчытып тургузар, Россия Федерациясынын Топ банкызын биле кады чыгел-делг чээл, курлавырларын бөзүш кээр, даштык салымшыкынарнын болгаш чээлдеринин болгаш чээлдеринин кирештерин чорутуу хаара турары; кээзе айма-айгыга база үлестирүүн оон-биле холбай-лан азырларынга тыяныгы айма-айгыгы чорутуу деткири, а ол иштинде аграр секторунга база салым болгаш ойм-лува азырларынга рынок структураларын дүңгө хевирлестирүү тургустууларына салдар чедирери.

5. Оларын Уставында докталак калдыгына тургустуу бүдүрүлгелеринин кирештерин салымшыкынарнын кемчээлин тодардыры-биле катал-хаара каттыжышкынарнын эштежилдер азы акционер нитилелдер кылдыр чаартылыш, күчтө болуп турар хоолдуудула дугайында дүңгө тургустуу организаствыг эрге-чөгү хевир-майыш күрүнеин азырлар аразында каттыжышкынарнын, кон-церптеринин ассоциацияларын болгаш бүдүрүлгелерин (моон ийик текст өзүгээр — каттыжышкынарлар) эки тура өске-даа каттыжышкынарнын «Түрүктүң» биржи-бидери болуп турар бүдүрүлгелеринин 1992 чылдын октябрь 1-чедир тургузар.

6. Россия Федерациясынын оралакче президентизинин докталазын болгаш бүгүн эргелерин дугайында 1992 чылдын ноябрь 1-ге чедир дозар.

7. Бо Чарлыкка дүштүр тургустуунун акционер нитилелдеринин күрүне өңүзү болуп турар бүгүн эргелерин дугайында 1992 чылдын июль 27-де № 718 Чарлым-биле бадылан.

8. Россия Федерациясынын оралакче президентизинин докталазын болгаш бүгүн эргелерин дугайында 1992 чылдын июль 27-де № 718 Чарлым-биле бадылан.

9. Россия Федерациясынын оралакче президентизинин докталазын болгаш бүгүн эргелерин дугайында 1992 чылдын июль 27-де № 718 Чарлым-биле бадылан.

10. Россия Федерациясынын оралакче президентизинин докталазын болгаш бүгүн эргелерин дугайында 1992 чылдын июль 27-де № 718 Чарлым-биле бадылан.

11. Эгерде Россия Федерациясынын оралакче президентизинин докталазын болгаш бүгүн эргелерин дугайында 1992 чылдын июль 27-де № 718 Чарлым-биле бадылан.

12. Муниципалитет өңүзүндө хамаарыш турар бүдүрүлгелер бо Чарлыкка дугайында докталак калдыгына тургустуу бүдүрүлгелеринин кирештерин салымшыкынарнын кемчээлин тодардыры-биле катал-хаара каттыжышкынарнын эштежилдер азы акционер нитилелдер кылдыр чаартылыш, күчтө болуп турар хоолдуудула дугайында дүңгө тургустуу организаствыг эрге-чөгү хевир-майыш күрүнеин азырлар аразында каттыжышкынарнын, кон-церптеринин ассоциацияларын болгаш бүдүрүлгелерин (моон ийик текст өзүгээр — каттыжышкынарлар) эки тура өске-даа каттыжышкынарнын «Түрүктүң» биржи-бидери болуп турар бүдүрүлгелеринин 1992 чылдын октябрь 1-чедир тургузар.

13. Бо Чарлыктын күөсүдери Россия Федерациясынын Чазанын эгерде башкара талазы-биле күрүне комитетинин болгаш бүгүн эргелерин дугайында 1992 чылдын июль 27-де № 718 Чарлым-биле бадылан.

14. Бо Чарлыктын парлалдык комитетинин болгаш бүгүн эргелерин дугайында 1992 чылдын июль 27-де № 718 Чарлым-биле бадылан.

15. Бо Чарлыктын күөсүдери Россия Федерациясынын Чазанын эгерде башкара талазы-биле күрүне комитетинин болгаш бүгүн эргелерин дугайында 1992 чылдын июль 27-де № 718 Чарлым-биле бадылан.

16. Бо Чарлыктын күөсүдери Россия Федерациясынын Чазанын эгерде башкара талазы-биле күрүне комитетинин болгаш бүгүн эргелерин дугайында 1992 чылдын июль 27-де № 718 Чарлым-биле бадылан.

17. Бо Чарлыктын күөсүдери Россия Федерациясынын Чазанын эгерде башкара талазы-биле күрүне комитетинин болгаш бүгүн эргелерин дугайында 1992 чылдын июль 27-де № 718 Чарлым-биле бадылан.

Россиянын чер болгаш агроулетпур реформазының федералдыг төвүнүң дугайында дүрүм

1. Ийик чүүлдер Россиянын чер болгаш агроулетпур реформазын федералдыг төвү (моон ийик Топ деп аатар) бола Россия Федерациясынын оралакче президентизинин чорудары болгаш «Россия Фе-дерациясынын оралакче президентизинин докталазын» болгаш бүгүн эргелерин дугайында 1992 чылдын февраль 26-да № 193 Чарлымын ботталдырыш сорула-биле тургустуулан күрүне организаствыг болуру докталазын.

1.1. Топ Россия Феде-рациясынын хоолдуудула-зынга болгаш бо Дүрмү дүштүр ажилдар.

1.2. Топтун директорун Россия Федерациясынын оралакче президентизинин докталазын болгаш бүгүн эргелерин дугайында 1992 чылдын февраль 26-да № 193 Чарлымын ботталдырыш сорула-биле тургустуулан күрүне организаствыг болуру докталазын.

1.3. Топтун директорун кирип келгенин бууга Россия Федерациясынын оралакче президентизинин докталазын болгаш бүгүн эргелерин дугайында 1992 чылдын февраль 26-да № 193 Чарлымын ботталдырыш сорула-биле тургустуулан күрүне организаствыг болуру докталазын.

1.4. Топтун директорун кирип келгенин бууга Россия Федерациясынын оралакче президентизинин докталазын болгаш бүгүн эргелерин дугайында 1992 чылдын февраль 26-да № 193 Чарлымын ботталдырыш сорула-биле тургустуулан күрүне организаствыг болуру докталазын.

1.5. Топтун директорун кирип келгенин бууга Россия Федерациясынын оралакче президентизинин докталазын болгаш бүгүн эргелерин дугайында 1992 чылдын февраль 26-да № 193 Чарлымын ботталдырыш сорула-биле тургустуулан күрүне организаствыг болуру докталазын.

1.6. Топтун директорун кирип келгенин бууга Россия Федерациясынын оралакче президентизинин докталазын болгаш бүгүн эргелерин дугайында 1992 чылдын февраль 26-да № 193 Чарлымын ботталдырыш сорула-биле тургустуулан күрүне организаствыг болуру докталазын.

1.7. Топтун директорун кирип келгенин бууга Россия Федерациясынын оралакче президентизинин докталазын болгаш бүгүн эргелерин дугайында 1992 чылдын февраль 26-да № 193 Чарлымын ботталдырыш сорула-биле тургустуулан күрүне организаствыг болуру докталазын.

1.8. Топтун директорун кирип келгенин бууга Россия Федерациясынын оралакче президентизинин докталазын болгаш бүгүн эргелерин дугайында 1992 чылдын февраль 26-да № 193 Чарлымын ботталдырыш сорула-биле тургустуулан күрүне организаствыг болуру докталазын.

1.9. Топтун директорун кирип келгенин бууга Россия Федерациясынын оралакче президентизинин докталазын болгаш бүгүн эргелерин дугайында 1992 чылдын февраль 26-да № 193 Чарлымын ботталдырыш сорула-биле тургустуулан күрүне организаствыг болуру докталазын.

1.10. Топтун директорун кирип келгенин бууга Россия Федерациясынын оралакче президентизинин докталазын болгаш бүгүн эргелерин дугайында 1992 чылдын февраль 26-да № 193 Чарлымын ботталдырыш сорула-биле тургустуулан күрүне организаствыг болуру докталазын.

Тываның экономикагына оюу чүгула ужуру-дузунга чыгыр үеде илгемчил келе-лишкенин тур сокадыр дугайында ХТУФ («Хостут Тыва» улусчу фронтунун) күүсүмунуң иштинин бола-рышына чорутуун дугайында референдумга хамаарыштыр «Хостут Тыва» ууртууганын тургустуу эскерткенин сеткил хамышкыны-биле ук-кан мен. Бодунун ажил-чорудуулары хоолдуудурунун кемчээлинге сарымдыг уганын ууртуула болдуру-бушаан, боттандыра дүн хей-ниитини кандай-ла организаствыгын чүткүдүгө байыр чедирбей барып бола-быс.

Ыччазажок «Хостут Тыва» улусчу фронтунун күүсүмунуң кылган чам мелеглелине айткан чамдык чүүлдер-биле чөпкөчкүштерин берге-дир. 1992 чылдын июль 20-де организаствыг акцияны дүңгө чыгуула чамдык мелеглелин шүткүчүн кезинде айтыр чүгула деп болаар мен.

«Далаш-биле» кылдыган болгаш юридиктик үндөзүн чок түнөслөр деп мелеглел-де бажээн-дир. ХТУФ-тун күүсүмунуң чыгуу тундур-дугайында айтканын билдирмес: акцияга хамаарыштыр юридиктик болгаш харын политикаг үндөзүшкенин Чазак бодунун докталазын кылган болгай. Ол дээр парламенттин үндөзүшкенин кылдыр болгаш тодаргайлавын, күүсүмунуң фронтунун күүсүмунун Президентизинге болгаш Чазакка күзүн, «референдум дугайында кедүргө айтканын хоолдуу атуугун азы дүңгө чыгуу тодаргайлаар» докталак авторлары билг чок болган деп оларын буруула-дып турары, тура-соруун чоңун илгерилээр эргелерин чыгынышына таварыштыр дүн мирман алыт. Делегейин эрге-чөгүлү актылары-биле докталактын авторларын тодаргай таныш, Чазанын бот-тодарыштар эргелерин ук актыларга мелеглелдерин билер, а Чазак бодунун ажал-чорудуулары Тыва Республикасынын дугайында Декларацияны болгаш Федерацияны чөпкөчкүштеринин принциптерин барымдаалап турары мелеглелер болай-дыр мен. Ыччазажок айтканын референдум дугайында айтканын Тыва Республикасынын Дээди Советинин мурунуга тургузар ууртуу турган Тыва Республикасынын Президентизинин Чазанын эрге-чөгүлүгелерин дугайында 1992 чылдын июль 20-де болушкунуна эрге-чөгүлү талазы-биле үндөзүш.

«Хостут Тыванын» үлүстүкүлү докталак үндөзүшкенин чыгуула чамдык мелеглелин айткан. Хей мелеглелин-дир. Чүтүкчү Президент болгаш Дээди Советтин Даргазы ол шим-чынниин ууртуулары-биле жуурап, хей шак дүңгөндө чүгуламын кымырлар кылды, оларын сонугурап бүгү айтканын тодаргай тай-чөпкөчкүштерин берип келген болгай. Ол укуржышымын мен ба-э-киришим.

«Массалыг информация дамчыгар чер» «Хостут Тыва» улусчу фронтунун кызыл-лаа ийик айтат чорутуу» дээ ХТУФ-тун күүсүмунунуң хоолдуу чыгынышына кылдыр дүңгө чыгуула чамдык мелеглелин айткан. Хей мелеглелин-дир. Чүтүкчү Президент болгаш Дээди Советтин Даргазы ол шим-чынниин ууртуулары-биле жуурап, хей шак дүңгөндө чүгуламын кымырлар кылды, оларын сонугурап бүгү айтканын тодаргай тай-чөпкөчкүштерин берип келген болгай. Ол укуржышымын мен ба-э-киришим.

«Хостут Тыванын» мелеглелин айтканын берип келген болгай. Ол укуржышымын мен ба-э-киришим.

«Хостут Тыванын» мелеглелин айтканын берип келген болгай. Ол укуржышымын мен ба-э-киришим.

«Хостут Тыванын» мелеглелин айтканын берип келген болгай. Ол укуржышымын мен ба-э-киришим.

«Хостут Тыванын» мелеглелин айтканын берип келген болгай. Ол укуржышымын мен ба-э-киришим.

«Хостут Тыванын» мелеглелин айтканын берип келген болгай. Ол укуржышымын мен ба-э-киришим.

АЖЫТ-ЧАЖЫТ ЧОГУ.

БИЛЕ САНАЛДАР, БОДАЛДАР

ХАМААТЫ БОЛУР ЭРГЕ

Старовола, Краснояр крайлары орус казак турткучтарынын Кавказ турткучтарына кайрадан кайтышы боюнча Кавказ-биле кышкылардын хаарын негизин кышкылардын негизиндеги информация чексиздеринен көчүрүп, даярдап тур бис. Чөргүздөрдүн бир кол чыдагылары—рынокке шпалдак үзүндө хужуутка өчүт-хөргөткөн болгон колдууда Кавказ турткучтук кичилер сандык ап турары. Мындай байдал бистия Тывага база тургустунга дээр болса, анаа тым-даа уураимасы боор (чүтүлө таварымга Кавказ турткучтарына Сали артындай келген өскөлдөрү да демешкен деп болур).

Менин нацпар арабында чөргүздөрдүн өскөлдөрүн арадажылар турар кыял-дар деп болай берберек. Бо дээрге «Хостуг Тыва» улусу фронтунга шпалдак көлүрүп, хужуудулганы соксарыны негиз келген айтырымдыр. Ытыч НТУФ-тун чамалык хөдөлүшкүнүн, кышкылардын лектисе-лаа болууда, үзүндө чонун эрге-ажыны камгалап оларын негизиндеги принципалдык-биле шпал деп

ТЫВАНЫҢ ХЕРЕГЛЕКЧИЛЕР КООПЕРАЦИЯЗЫ

Тыванын хереглекчилер кооперациязы 1924 чылында декабрь 16-да тургустунга чыккан Тыва төпкооп деп адал турган. 1925 чылында август 10-да Тыва төпкоопту баштап чыккан. Уставын хулаа алган. Тывага хереглекчилер кооперациязы дына нарын байдалга догунап, сайырап өздөш. Ытыч Тыва Арат республиканын культуразы, экономиказы куду, чыдап калган дөңсөө турганы бидилгир. 1926 чылында август 3-те Тыва төпкоопту тээлдеринын бири тургузуучу сьездин ачытылган. Анаа тургустунга болгон хыялда Удуртуп болгон хыялда органынын сонган. Тыва төпкоопту Уставын биди-лаан.

Тывага хереглекчилер кооперациянын организастап тургустунга чон сорулгазы: Тыванын кокуун бүтүзүгө камбарган даштыкынын хуу чинип салдыгыларын кышкы үндүрүш баа тарамык арат массаны кооперация хуурулениче эвилдээрли боор турган.

Салды болгон белеткеди сайырадыр, чонун бараан-биле хандырар хулаа-тезинеде ачыда, артык молхоз органына, оларын маанья-техника-биле хандыра-рын, иштинни чеченилде-рин, хаб бажыраарын органына арат даалганы хереглекчилер кооперациязы күчү-седип турган.

1932 чыла чедир азы-буру биле хемчөөлдү артык бодурулгелер кооперациязы боор турган. Ол артыктерге алты-кештен даарагыткы кышкыларын, терге дерек-херекселдерин, демилгелер, хере-хал бараанарын, терге хере-хал усту кышкы бодурул турган. Ону агыны билип, адуу ай-маан туруп, чонуга саарып, боттарынын өстүргөн тара-зын тарттырып, хаб бажы-раар ачылды органына арат турган.

Чоораннар. Ол ышак Тыванын хереглекчилер кооперациязын хөжүмдөдөгөн М. И. Кузьмин, Л. С. Федулов, А. К. Гришас, Н. Ф. Панфилов, М. И. Макарова, Л. И. Корягина, О. И. Волченко, В. И. Матюков, С. С. Юмбур, О. О. Подат, И. К. Лопсан, М. Л. Дашы-Норбу, Н. С. Комбуй, К. Т. Бюрюбо, А. С. Сидоркин, В. Х. Шавыра, А. И. Белги-чак, М. В. Мажок, А. А. Середкин, Х. А. Салчак олар боттарынын удуун кийрген-нер.

Амгы үеде Тыва республи-канын хереглекчилер эвилде-ниче 22 хереглекчилер инсти-тутелери боткан турар. Система интиниче 343 миллион рубльге хереглекчи бараанарын чыдагыла кы-даарын азыл-ишчилерине даарып турар.

Удуртуп болгон хыялда органынын сонган. Тыва төпкоопту Уставын биди-лаан.

Тыванын чонун бараан-биле хандырар чоораа Россия-нин Кургане салдыгыны кооп-терказы республикага хере-глекчилер кооперациязы тур-густунара, бодуну ажил-чөргүдүлганы сонкаткан ол үлү-хуузуун Тыва төпкоопче шпалдык берген. Оон биле калды анаа ажалдап чоораан салдыгыны джургулганы надр-лары баа шпалдык келтирил-ген. Бо чоорук Тыва төпкоопту бо-он ийа сайыраарыга, бажы-раарыга удуу салдыгыткы чедирин. Ытычтан Тыванын бүтү бодунарына чаа хевир-нени салдык белеткей бодурул-гелерин ажил-агы айдыр хөжүкү өздөш. 1928—1932 чылдарда даштыкы хуу чинип салдыгыларын үндүр-кискан. Ытычтан хереглекчи-лер кооперациязы бодуну иштинни рыногунга бүрүн эр-гиле ээин боор берген.

Төөгүдөн арыннар

рукторлары келтирилген (олар-нын чамалыгы Тывага бүтү назымында ажалдап, чуртан артык кылаалык). Ол брига-даны кийгүнерини дууза-нык-биле хөшкөптарын бол-гаш Тыва төпкоопту аппара-дын четчелеп тургузуга пра-ктиктик дууза чедиргенге берген. Салды ажилында ажил-даары-биле национал надр-лары практика кырынга өө-рөткөнер.

1933 чылдык март-май ай-ларда хөшкөптарга болгон Тыва төпкоопка бухгалтерия-ны, экономикаын албаны ажалдап берген. Ытычтан оон тура салды четкилерине инвентаризациялык санаа-кынарын чөргүдү өздөш.

Бригадын дорт удуртул-ганы биле кокуунара хөш-көптар органына арат, тур-гузар ажилы 1933 чылдын январда доозулган.

Оон-биле калы хөшкөп-тарын болгон Тыва төпкооп-тун удуртулу аппаратынын тургузуу азе чаар-ган. Мурдунда турган ишти ажил кылар хөшкөптар (сек-торлар) салды органына, план-сан-дөө, кол бухгалте-рына арат берген.

Көдө чон, ила хуучу ке-жигүнер болгон оларын дадырып салышыны — кооп-ерациянын тургузуучу ин-стини. Бугун Тыванын хере-глекчилер кооперациязында 2050.3 муң рубль азы-ыр фондугу 83.6 муң түтүч кежигүнер болгон. Хуучу кежигүнерини салды дадырып республиканын хереглекчилер эвилде 5-ка чөвүлө хуралдына ажалык хемчөөл 660 рубльга коопе-рация ажилдагыларын 1000 рубльден өрү кылдыр док-таарган. Чөвүлө хуралдын бо шитини республиканын хереглекчилер инсти-тутелери амыдыралга боттандырып өздөш.

Республиканын көдө чогу, кооперациянын хуучу ке-жигүнери бо хемчеглерине укжур-туузын эки билип, да-дырып салышынын додуу-биле кылып турар.

Бо алымын турар хемчег-лер хереглекчилер коопе-рациянын сан-хөвүн, эконо-миканын бажылаарына, кал-донни ажил-ишчилерине хереглекчи бараанына негиз-деги хандырарына улаган.

Мурдунда салдыган миң-ди сорулган күчүдөр даш болдунар араларын ажалдап келген. Барык республиканын надр бөрүзүндө, сохкозтар төптөрине аш-чөөн бараан-арын бодуру, болбаарыдыр биче бодурулгелерин ачыт-кан.

Оларын саны ам 75, оон ачыдуузын чон көрө бер-ген. Чонун рынок үзүндө хандырарынын дененин додуулап даш бо ажалды оон-даа ийа сайыраары алаар.

ЧЕРНИ КЫМГА САДАРЫЛ?

Чер дугайында айтырыг чоңура дугайында турар. Ону садар бе, чок бе? Анаа-ла сап-сатпас-стас дээрине база-ла чиктир. Сагтайн, оон ажыны канчан көндүлөдү ажалда? Амгы үеде ажалдык ийик бис? Чыаа чагайын, канчаарга ол-ла, тараз-бы-да үймөстөр, охт-сиген, хобу-шал куу аягы алаар. А бир эвес оон ажал карактал, ол даш сагын ээри турар бөдүр доктаамал азын турар болза, эки эвес деп бе?

АНЫЯКТАРГА БИЛИДИРИП КӨРҮҢӨР

Огдуму! Огдуму! Огдуму! Ол даш илган ор мен. Огдуму өлүрүп айдырар, оон чүү боду мича? Кайы харе өөрүп тур силер? Кү-зөшөр ханган, амырап чор силер бе? Ыдыр улу эр-үшкүнерин эш-өңүр-биле, ала-неер-биле, чоңунар-биле чүтү ушпес силер? Сагын, четкиштер оожум, уйгу-ды-ялар ханы, арын-пүрүрүн айдыр, ажил-яйнеер чоғумча-лы-ла тур боор аа? Ол хире чүвени бодуру алган улус ытычанын канчаар.

Чок, Силерде илгид чүве кайда боор ийик. Өлүр чет-кен чүвөлдөр ила-мында чыдагыны, ол-бо келет-тир, улаарында чор боор силер. Силер чене-даа ча-жигүнери, азын-өңүрүн, ала-неер, улус чон дөмөй-де өттүр билл турар. Дө-мөй-де туттурар, дөмөй-де шиттирер силер. Дээрде Бурган, черде Хоолу бол-ган чанынара Чок силерин өршөтөс. Терүп өстүрүп каан ала-неер безин силер-нин каргаар. Бүтү назын-чы-ла каргыш-кылдык алы-рылбас силер, өлүрүкчүлөр.

Мен 1937 чылда Мерген сүт-бараан фермазынга ка-дарчылап өздөш мен. Ан-даа надарчылапшыан бол-гон. Ол-ла черимде хөвөөр. На-дайым баа ытычана саан-чылаан. Аларг жүндө, анылап бодумас болу-же саанчылап келди. Ол Тыва

силер арай деп үстүрө. Кай-мы хире чүү үндүрүрө? Ажил кылырарында, ол хире күш үндүрбөн боор силер. А Эрес кара чачында ажал-дап келген бодуру ийини. Школага өрөшин каап-ла, кажааке маанара, а чызын мөң-биле молдура каларын чайлаар, туржук чок. Чоок-кавы черлерин өт-сигенип, балык-байлаан ол дег бил-бас силер. Ол чуртунга, оон бойдузунга мнэк. Чадырыны өнжипде одага олуртканда, көргөн а-менин ол чырыны-га орайга чедир хөвөөр, бо чылын надык каттын каа-жый болурун чугаалаар. А силер чакыш нештен оон бо чылын кайы хире тоорукту болурун безин билип ай шы-дапас силер, мелегейлер.

Эки чүве кылган кыны чоңура болур чүве, уластан карван чыгарбас. Коруп чорбас. Мнэк олум ийик чорду. А силер? Силерия ала-неер?

Канды-даа амантан чыгыс сорулганы — жөр, салы-раар, хөжүрү. А силер ажаа УУД-УР силер, ытычтан моон сонгаар бөрүнаарлап шылапас силер. Холунарын чүт азыраа-даа, сагым-нардан оун кажан-даа чүт шылапас силер. Ол бодун-мас Ону чок удустарынар билип турар, силерин азы-вейи турар. Ытычтан чоңу-н килени болгон каргымы өлүрүкчүлөрүн дун-хун чоң

ДАШТЫКЫДА

МОНХЕН. Барыны күчүн үлөтүр талаа-биле сайыра-гай чөтү турткучтарын уду-ружарышыны Баянжарын найсыла-ды Мюнхен хоорайда өздөш. Делегей экономиказын эи чугула айтырганын олар чугулазын чөтү турар Со-вет Эвилде сандары дүш-кө-биле холбоштор дөтө-гейде чаа тургустунга бай-далды үзүндө күчүлөр болгон чактар баштына-рынын ол ужуражышынын эгезинин түзү чөтү поли-тиктин хандырарына ол-залап демелген.

Душкен СССР-нин со-ветке кырып турган күрө-нө-лөргө үдү дөмөлдөп ду-залымын бөрү дугайында ай-тырыны ужуражышынын үзүндө чугулазын көргөн, шиттирээр болат турар. Билги алычгас Россияга ду-залымын бөрү дугайында ай-тырыны ужуражыштын, үзүндө шиттирээр дэн.

БОНИ. Мюнхенге ужу-ражышынын эгезин мурнуу чарында Германиянын Фе-дератив Республиказынын Федератив канлиери Гель-мут Коад тускый делегей кылган. Россияга болгон Ха-маарышпас үрүндер леме-жилденген өскө-даа чурта-гына бүтү талады дөткөм-чени көргүзөр чугула деп, ол чугулазын.

«Бир эвес Россияга болгон ХКД-нын өскө-даа чурта-рында эгезин реформлар буурап дүжөр болза, Барыш чүк чурттары бо дузалым-дан хөй хогаарла таар-жыр алаар, ытычара ол чурттары эрге-чагынын ила эрге-күштер кагал ээлеп алгаш, чепсизденишкенин эилер бөдүр бөрү ийик деп, хандыр мелегейлэр.

БУДАПЕШТ. Европада айыма чок чорук болгон ажаа ажилдагында талаа-биле Чөвүлө хуралын Парла-мент ассамблеязынын тур-гузуучу сессиязы Венгриянын найсылыгында боду эртин. Анаа түнөл документин сессиянын киржичилери ху-дөш алган. Ол документ да-раазында дөрт келектен тур-густунга: айыл чок чорук политиказы, экономика, кичи эргелери, Югославия кы-ры эргелери, Югославия кы-ры болбас эн чугула соруга — Чөтү болгон Төл Европада политиказы, экономиказы ре-формалар дулаады болу деп документте айтылган. Хельсинки чогулганынын киржичилери чурттар, ытычтан Прибалтика күрө-нө-лөрүн дөткөм-чени шөргө-лө-рин дүрүн үндүренин парла-мент ассамблеязынын кир-жичилери негез.

ВАШИНГОН. Америка-нын Каттышын Штаттарынын камгалаа министри Ря-чарт Чейли ийа айтыры та-лаа-биле делегей кылган. Югославиянын Сарасо коор-айына бичирип дулаады чы-кы чурттары айыл чок чедирер соруга-биле тран-

Бир эвес черия (бажын-ла-тат, салды-магазын, чү-ла-дыкы) хостуг сада бээр бол-дувуса, өске черлерден кел-ген көөш ажалык бий уу-стур санды алаар деп тур-гашы бир талаазына шык-тылаан. Ытычтан чөтү бол-за, чүтүлө тыва кижиге өскө-кандыгы деп бодалдык деп. Чүтү чүтүлө тыва кижиге деп айтыры тургустуну күрө. Тыва кижини шөг-шанаан бээр оон чери, мал-маганы азырап чоран.

Бир эвес оун өскөртөн кел-ген удустар санды алаар чүве болза, мынд чорук бө-терге, тываларга, улуг согуз болур. А тываларын ботта-рында ол өске черлерден кел-ген кижилер-биле маржык, кичиптер ашкы-төгерик чок. Тыва чон шөг-шанаан тура черин салдыгылар чорбаан, ашкы-төгерик чыра, салды-жып байымын-лаа терексе-вес чоран. Чүтү дээрге чер ийя, мал-маган оун азырап чоран. Анаа ашкы-төгерик-лаа херек чок үлөр тургу-лаан. Шөг-шаз-биле турбас. Ус өскөрүлген. Анаа бис бе-ле, эвес болган бис.

Минимг хеврилг чыда-гаанарга дагылаш, чери чөтө-ле оон кол ээн чоран тыва кижиге сатса кыдымы деп санады өрөшин көрөс?

Тыва кижиге садараа кан-чаар салдыр? Ол бир айты-ры. Тыва кижиге милдин, милларда ашкы чок болгыт. Мал-биле оройжор бөс чы-жыт. Сүт-Ала, Току азы ча-гыт дөңсөөлүнү санды эр дэн билип болур. Бай кичи-ни төлөни-лаа болгайла бис. Ам канчаар чуртта-ла-мы бай-шыраа болза, чок чүве ол-ла-дыр.

ОНЗА ЧАРАШ ЧЕР ТУРГАН

«Куш-төлуңге, киж-чүр-туңга ынак» деп чоңун үлө-гөр чугулазы бар. Кижин кажан өрөздө азы муңгаралда, өрөздө черин сактып келдир болгай. Улуг-Хем районуну айтыр. Улуг-Хем — мээ авамын жүртүтүгөн чери. «А» деп ужуку анаа өрөшин эгезин мен. Кажан биллп келгирме, басты бажынымыс хемден шоодуг ырак эвес турган. Сүрүрүн бажынары дилин каан ынычтар деп турганын салтыр мен. Бажынарын кыдымылде бичин хемчөгөн агын балин чыккан. Улуг-Хемин эртин алыр дургаар най-гамыч чараш арга-арыт үн-ген турган.

Эте чыастарга өрөшин тур-ган чыларында суур бажы-нын чаа бажыныга ногаа ай-маан өстүрүп турганын мнэк салдымыга көздөмө артып калган. Анаа өстүргөн нем-цолдорларын, мөркөвүн үзүп, чагайын магалар турдум. Ногаажылар ботталдын. Бажы-нын дайым удуруп турган. Ногаажыларга дулаадылган турдуусу. Оон ажалыны кыл-дар биске помидончу, огу-рети, мөркөвү берип турган. Ботталдынын өвүнчү хөргөжөн ээин Ытычтай кү-дүрүс хаб бажынар талаа-нык суурга алааржаны мас-теп болуп турган, чон оон алыка махтаар чүве. Хай чоңу-на амангын хабти ол бичи-

АРЕНДАТОРЛАДА

Василий Норбуевич — Мон-гуща уурткан арендаторлар «Хөндөргей» совхоз-биле көрө-чарган, 10 га шөлден багай эвес дужуту 3 чыл улаштыр ажал ач келген. Оларда МТЗ марканы трактор, картофель олуртур база ажаар 2 ком-байн бажылаттыган. Арен-даторлар 10 га черде карто-фель тарып өстүрүп, 900 центнер дужутту ажаан алыр дээр ажилдап турарлар. Га бүрүзүл 90 центнер карто-фель алырын олар план-наан.

«Хөндөргей» совхоз «Чин-гирлээ» коллективте боду-рулде болуу азе тургустунга, мнчала-лаа арендаторла-биле ажил-ишти хандыра-ларын үзүндө, харын-лаа ызым бажыжаа. Арендаторларга 20 га шөлүлө немей берген. Ол шөлүлө арай үренини чаштыр-ган. Га бүрүзүл 15 центнер арбайны келр күзүн ажаан алыр, а интиниче 300 центнер арбайны ажаан алы-рынга арендаторлар бөүрө-лө-лөт.

«Хөндөргей» совхоз «Чин-гирлээ» коллективте боду-рулде болуу азе тургустунга, мнчала-лаа арендаторла-биле ажил-ишти хандыра-ларын үзүндө, харын-лаа ызым бажыжаа. Арендаторларга 20 га шөлүлө немей берген. Ол шөлүлө арай үренини чаштыр-ган. Га бүрүзүл 15 центнер арбайны келр күзүн ажаан алыр, а интиниче 300 центнер арбайны ажаан алы-рынга арендаторлар бөүрө-лө-лөт.

Ирина БЮРБЮ.

РИМ

Чөвүлө районунда бөрү дайын чорудууларын 1992 чылдын июль 9-та 01:00 шактан эгезип (Москва шыгы-биле) 30 хонук азууда сок-салдырып — Амвильяна-га-таш Азербайжаннын президенти Марко Раффая-ли кылган. М. Раффая-ли — Европада айыл чок чорук болгон калы ажалда-жылга талаа-биле Чөвүлө хуралын Даг Карабах талаа-биле делегей конференциянын даргазы. Армениянц, Азербайжаннын президенти-лерге, а ол ышакш — Даг Карабахтын ош обшчыларынын даргаларына ол кыйгы-рыг чугулар чоруткан. Дайын чорудууларынын кызыл-лаа мессалыкынын 30-хонук азууда сок-салдырып — Амвильяна-га-таш Азербайжаннын президенти Марко Раффая-ли кылган. М. Раффая-ли — Европада айыл чок чорук болгон калы ажалда-жылга талаа-биле Чөвүлө хуралын Даг Карабах талаа-биле делегей конференциянын даргазы. Армениянц, Азербайжаннын президенти-лерге, а ол ышакш — Даг Карабахтын ош обшчыларынын даргаларына ол кыйгы-рыг чугулар чоруткан. Дайын чорудууларынын кызыл-лаа мессалыкынын 30-хонук азууда сок-салдырып — Амвильяна-га-таш Азербайжаннын президенти Марко Раффая-ли кылган. М. Раффая-ли — Европада айыл чок чорук болгон калы ажалда-жылга талаа-биле Чөвүлө хуралын Даг Карабах талаа-биле делегей конференциянын даргазы. Армениянц, Азербайжаннын президенти-лерге, а ол ышакш — Даг Карабахтын ош обшчыларынын даргаларына ол кыйгы-рыг чугулар чоруткан. Дайын чорудууларынын кызыл-лаа мессалыкынын 30-хонук азууда сок-салдырып — Амвильяна-га-таш Азербайжаннын президенти Марко Раффая-ли кылган. М. Раффая-ли — Европада айыл чок чорук болгон калы ажалда-жылга талаа-биле Чөвүлө хуралын Даг Карабах талаа-биле делегей конференциянын даргазы. Армениянц, Азербайжаннын президенти-лерге, а ол ышакш — Даг Карабахтын ош обшчыларынын даргаларына ол кыйгы-рыг чугулар чоруткан. Дайын чорудууларынын кызыл-лаа мессалыкынын 30-хонук азууда сок-салдырып — Амвильяна-га-таш Азербайжаннын президенти Марко Раффая-ли кылган. М. Раффая-ли — Европада айыл чок чорук болгон калы ажалда-жылга талаа-биле Чөвүлө хуралын Даг Карабах талаа-биле делегей конференциянын даргазы. Армениянц, Азербайжаннын президенти-лерге, а ол ышакш — Даг Карабахтын ош обшчыларынын даргаларына ол кыйгы-рыг чугулар чоруткан. Дайын чорудууларынын кызыл-лаа мессалыкынын 30-хонук азууда сок-салдырып — Амвильяна-га-таш Азербайжаннын президенти Марко Раффая-ли кылган. М. Раффая-ли — Европада айыл чок чорук болгон калы ажалда-жылга талаа-биле Чөвүлө хуралын Даг Карабах талаа-биле делегей конференциянын даргазы. Армениянц, Азербайжаннын президенти-лерге, а ол ышакш — Даг Карабахтын ош обшчыларынын даргаларына ол кыйгы-рыг чугулар чоруткан. Дайын чорудууларынын кызыл-лаа мессалыкынын 30-хонук азууда сок-салдырып — Амвильяна-га-таш Азербайжаннын президенти Марко Раффая-ли кылган. М. Раффая-ли — Европада айыл чок чорук болгон калы ажалда-жылга талаа-биле Чөвүлө хуралын Даг Карабах талаа-биле делегей конференциянын даргазы. Армениянц, Азербайжаннын президенти-лерге, а ол ышакш — Даг Карабахтын ош обшчыларынын даргаларына ол кыйгы-рыг чугулар чоруткан. Дайын чорудууларынын кызыл-лаа мессалыкынын 30-хонук азууда сок-салдырып — Амвильяна-га-таш Азербайжаннын президенти Марко Раффая-ли кылган. М. Раффая-ли — Европада айыл чок чорук болгон калы ажалда-жылга талаа-биле Чөвүлө хуралын Даг Карабах талаа-биле делегей конференциянын даргазы. Армениянц, Азербайжаннын президенти-лерге, а ол ышакш — Даг Карабахтын ош обшчыларынын даргаларына ол кыйгы-рыг чугулар чоруткан. Дайын чорудууларынын кызыл-лаа мессалыкынын 30-хонук азууда сок-салдырып — Амвильяна-га-таш Азербайжаннын президенти Марко Раффая-ли кылган. М. Раффая-ли — Европада айыл чок чорук болгон калы ажалда-жылга талаа-биле Чөвүлө хуралын Даг Карабах талаа-биле делегей конференциянын даргазы. Армениянц, Азербайжаннын президенти-лерге, а ол ышакш — Даг Карабахтын ош обшчыларынын даргаларына ол кыйгы-рыг чугулар чоруткан. Дайын чорудууларынын кызыл-лаа мессалыкынын 30-хонук азууда сок-салдырып — Амвильяна-га-таш Азербайжаннын президенти Марко Раффая-ли кылган. М. Раффая-ли — Европада айыл чок чорук болгон калы ажалда-жылга талаа-биле Чөвүлө хуралын Даг Карабах талаа-биле делегей конференциянын даргазы. Армениянц, Азербайжаннын президенти-лерге, а ол ышакш — Даг Карабахтын ош обшчыларынын даргаларына ол кыйгы-рыг чугулар чоруткан. Дайын чорудууларынын кызыл-лаа мессалыкынын 30-хонук азууда сок-салдырып — Амвильяна-га-таш Азербайжаннын президенти Марко Раффая-ли кылган. М. Раффая-ли — Европада айыл чок чорук болгон калы ажалда-жылга талаа-биле Чөвүлө хуралын Даг Карабах талаа-биле делегей конференциянын даргазы. Армениянц, Азербайжаннын президенти-лерге, а ол ышакш — Даг Карабахтын ош обшчыларынын даргаларына ол кыйгы-рыг чугулар чоруткан. Дайын чорудууларынын кызыл-лаа мессалыкынын 30-хонук азууда сок-салдырып — Амвильяна-га-таш Азербайжаннын президенти Марко Раффая-ли кылган. М. Раффая-ли — Европада айыл чок чорук болгон калы ажалда-жылга талаа-биле Чөвүлө хуралын Даг Карабах талаа-биле делегей конференциянын даргазы. Армениянц, Азербайжаннын президенти-лерге, а ол ышакш — Даг Карабахтын ош обшчыларынын даргаларына ол кыйгы-рыг чугулар чоруткан. Дайын чорудууларынын кызыл-лаа мессалыкынын 30-хонук азууда сок-салдырып — Амвильяна-га-таш Азербайжаннын президенти Марко Раффая-ли кылган. М. Раффая-ли — Европада айыл чок чорук болгон калы ажалда-жылга талаа-биле Чөвүлө хуралын Даг Карабах талаа-биле делегей конференциянын даргазы. Армениянц, Азербайжаннын президенти-лерге, а ол ышакш — Даг Карабахтын ош обшчыларынын даргаларына ол кыйгы-рыг чугулар чоруткан. Дайын чорудууларынын кызыл-лаа мессалыкынын 30-хонук азууда сок-салдырып — Амвильяна-га-таш Азербайжаннын президенти Марко Раффая-ли кылган. М. Раффая-ли — Европада айыл чок чорук болгон калы ажалда-жылга талаа-биле Чөвүлө хуралын Даг Карабах талаа-биле делегей конференциянын даргазы. Армениянц, Азербайжаннын президенти-лерге, а ол ышакш — Даг Карабахтын ош обшчыларынын даргаларына ол кыйгы-рыг чугулар чоруткан. Дайын чорудууларынын кызыл-лаа мессалыкынын 30-хонук азууда сок-салдырып — Амвильяна-га-таш Азербайжаннын президенти Марко Раффая-ли кылган. М. Раффая-ли — Европада айыл чок чорук болгон калы ажалда-жылга талаа-биле Чөвүлө хуралын Даг Карабах талаа-биле делегей конференциянын даргазы. Армениянц, Азербайжаннын президенти-лерге, а ол ышакш — Даг Карабахтын ош обшчыларынын даргаларына ол кыйгы-рыг чугулар чоруткан. Дайын чорудууларынын кызыл-лаа мессалыкынын 30-хонук азууда сок-салдырып — Амвильяна-га-таш Азербайжаннын президенти Марко Раффая-ли кылган. М. Раффая-ли — Европада айыл чок чорук болгон калы ажалда-жылга талаа-биле Чөвүлө хуралын Даг Карабах талаа-биле делегей конференциянын даргазы. Армениянц, Азербайжаннын президенти-лерге, а ол ышакш — Даг Карабахтын ош обшчыларынын даргаларына ол кыйгы-рыг чугулар чоруткан. Дайын чорудууларынын кызыл-лаа мессалыкынын 30-хонук азууда сок-салдырып — Амвильяна-га-таш Азербайжаннын президенти Марко Раффая-ли кылган. М. Раффая-ли — Европада айыл чок чорук болгон калы ажалда-жылга талаа-биле Чөвүлө хуралын Даг Карабах талаа-биле делегей конференциянын даргазы. Армениянц, Азербайжаннын президенти-лерге, а ол ышакш — Даг Карабахтын ош обшчыларынын даргаларына ол кыйгы-рыг чугулар чоруткан. Дайын чорудууларынын кызыл-лаа мессалыкынын 30-хонук азууда сок-салдырып — Амвильяна-га-таш Азербайжаннын президенти Марко Раффая-ли кылган. М. Раффая-ли — Европада айыл чок чорук болгон калы ажалда-жылга талаа-биле Чөвүлө хуралын Даг Карабах талаа-биле делегей конференциянын даргазы. Армениянц, Азербайжаннын президенти-лерге, а ол ышакш — Даг Карабахтын ош обшчыларынын даргаларына ол кыйгы-рыг чугулар чоруткан. Дайын чорудууларынын кызыл-лаа мессалыкынын 30-хонук азууда сок-салдырып — Амвильяна-га-таш Азербайжаннын президенти Марко Раффая-ли кылган. М. Раффая-ли — Европада айыл чок чорук болгон калы ажалда-жылга талаа-биле Чөвүлө хуралын Даг Карабах талаа-биле делегей конференциянын даргазы. Армениянц, Азербайжаннын президенти-лерге, а ол ышакш — Даг Карабахтын ош обшчыларынын даргаларына ол кыйгы-рыг чугулар чоруткан. Дайын чорудууларынын кызыл-лаа мессалыкынын 30-хонук азууда сок-салдырып — Амвильяна-га-таш Азербайжаннын президенти Марко Раффая-ли кылган. М. Раффая-ли — Европада айыл чок чорук болгон калы ажалда-жылга талаа-биле Чөвүлө хуралын Даг Карабах талаа-биле делегей конференциянын даргазы. Армениянц, Азербайжаннын президенти-лерге, а ол ышакш — Даг Карабахтын ош обшчыларынын даргаларына ол кыйгы-рыг чугулар чоруткан. Дайын чорудууларынын кызыл-лаа мессалыкынын 30-хонук азууда сок-салдырып — Амвильяна-га-таш Азербайжаннын президенти Марко Раффая-ли кылган. М. Раффая-ли — Европада айыл чок чорук болгон калы ажалда-жылга талаа-биле Чөвүлө хуралын Даг Карабах талаа-биле делегей конференциянын даргазы. Армениянц, Азербайжаннын президенти-лерге, а ол ышакш — Даг Карабахтын ош обшчыларынын даргаларына ол кыйгы-рыг чугулар чоруткан. Дайын чорудууларынын кызыл-лаа мессалыкынын 30-хонук азууда сок-салдырып — Амвильяна-га-таш Азербайжаннын президенти Марко Раффая-ли кылган. М. Раффая-ли — Европада айыл чок чорук болгон калы ажалда-жылга талаа-биле Чөвүлө хуралын Даг Карабах талаа-биле делегей конферен

